

KARTOGRAFSKE PERCEPCIJE RIJEKA MURE I DRAVE TE NJIHOVIH PRITOKA NA MEĐIMURSKOM VLASTELINSTVU OD DRUGE POLOVICE 16. DO KONCA 17. STOLJEĆA

CARTOGRAPHIC PERCEPTIONS OF THE MURA AND DRAVA RIVERS AND THEIR TRIBUTARIES IN THE MEĐIMURJE ESTATE FROM THE SECOND HALF OF THE 16TH TO THE END OF THE 17TH CENTURY

Aleksej Milinović
Graditeljska škola Čakovec
HR- 40000 Čakovec
aleksej.milinovic@gmail.com

Primljeno / Received: 11. 7. 2012.
Prihvaćeno / Accepted: 19. 11. 2013.
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
UDK / UDC 930.2 : 912 (497.5) : 656.1 (091)

SAŽETAK

Rijeke Mura i Drava zajedno sa svojim pritocima na Međimurskom vlastelinstvu su u drugoj polovici 16. i kroz 17. stoljeće bile iznimno važne za obranu središnjeg dijela Europe. Upravo su u tom razdoblju feudalni gospodari vlastelinstva bili Zrinski, istaknuta i moćna hrvatska i ugarska magnatska obitelj koja je između ostalih imala i istaknutu vojnu ulogu. Zbog svega spomenutog, umjetnici i znanstvenici iz mnogih država su s više ili manje uspjeha kartografirali područje ovog vlastelinstva. Kako velikom većinom nisu prije toga bili na terenu, mogli su ponuditi tek različite, najčešće neprovjerene, informacije oblikovane kao kartografske percepcije. Takve karte uz to nisu bile samo zemljopisne i povijesne, već i kao 'mental' i 'cognitive map'. Međimursko vlastelinstvo nalazimo tako na rubovima karata mnogih država i zemljopisnih cjelina. Ovi kartografski izvori svjedoče i o procesima čovjekovog utjecaja na okoliš. Na njima je prikazana i hidrografska mreža na vlastelinstvu, no nikad ne zasebno. Kod pisanja toponima odmah je uočljivo da su ih unosili stranci koji su imali velikih problema s grafijom jezika. Na velikom broju karata može se primijetiti da su vrlo izdužene u smjeru istok-zapad. Stoga su i tokovi rijeka nerealno dugi što potvrđuje da su upravo podaci o rijekama i jezerima obilovali najvećim brojem pogrešaka. S vremenom u karte se unosilo sve više podataka s terena, ali se tada javio veliki problem što Mura, a posebno Drava, lako mijenjaju svoja korita. Najpreciznije karte koje su pritom nastale pripadaju habsburškoj kartografskoj tradiciji koja je tada u znanstvenom smislu bila najnaprednija na svijetu.

Ključne riječi: Međimursko vlastelinstvo, rijeka Mura, rijeka Drava, kartografija, percepcija, imperijalna granica, toponimi.

Key words: Međimurje estate, Mura River, Drava River, cartography, perception, imperial boundaries, toponyms.

1. UVODNI DIO

Između povijesti i prostora u kojem se ona dogodila postoji neraskidiva veza. Povijesni događaji su omeđeni prostorima u kojima su se odvijali, a s druge je strane povijest ostavljala u prostoru svoje vidljive tragove svjedočeći nam o proteklim događajima i procesima. Tu višestoljetnu interakciju nam zorno i vrlo uspješno može predočiti upravo karta. *Pri tome karta nikada nije samo slika geografske stvarnosti, nego i jasan odraz povijesnih, političkih i kulturnih konteksta u kojima je nastajala. Pri*

vrednovanju i analizi kartografskih izvora u povijesnim disciplinama oba spomenuta aspekta imaju podjednaku vrijednost.¹ Upravo o takvim svekolikim kontekstima oblikovanima u percepcijama rijeka Mure i Drave te njihovim pritokama na Međimurskom vlastelinstvu od druge polovice 16. do konca 17. stoljeća se i govori u ovom radu. Možemo reći da se o kartama vrlo rijetko razmišljalo kao o tekstu ili društveno uvjetovanim slikama, odnosno percepcijama, premda su one oduvijek bile u središtu geografskog zanimanja. To vrijedi općenito, ali i zasebno u hrvatskoj historijskoj geografiji i povijesti kartografije.² Pišući o povijesti okoliša Johnson Donald Hughes je istakao da ona nastoji koordinirati aktualne spoznaje u cilju proučavanja okoliša u prošlosti, odnosno da sama povijest okoliša ispituje uzajamno djelovanje čovjeka i neljudskih entiteta, pošto su ljudi dio prirode. *Povijest sama po sebi posjeduje dimenziju 'kartografičnosti', posebno kada je posrijedi reprezentacija moći uz pomoć različitih ikonografija.*³ Ranonovovjekovna kartografija je započela s ponovnim otkrivanjem grčkih kartografa, prije svega Klaudijem Ptolemejem (87.-150.) čija je *Geografija* bila polazište za nastanak različitih europskih kartografskih pristupa i škola, a kasnije tradicija. Da je na prostorima hrvatskih zemalja u drugoj polovici 16. i kroz 17. stoljeće bilo karata u uporabi (zasigurno u ne odveć velikom broju!), svjedoči nam podatak da se nedugo nakon prvog tiskanog izdanja Ptolemejeve *Geografije* iz 1462. sačuvalo ono Sylvanusovo kao njegova inačica iz 1511. Ovo potonje je najstarije u Hrvatskoj, a pohranjeno je u franjevačkom samostanu na Košljunu, dok se izdanje iz 1524. nalazi u samostanu na Hvaru.⁴ Kada danas promatramo sadržaj neke stare karte s brojnim nedostacima ili greškama, ne smijemo od takva djela odmah okretati glavu. Ono sa svim svojim nedostacima čini važnu kulturno-povijesnu kariku u lancu općeg napretka. Nekoć su se karte promatrale sa skromnijim zahtjevima nego danas. Zato ih danas ne smijemo procjenjivati kao potpune promašaje. One su često netočne sa stajališta našega vremena, ali u svoje doba one su svojim suvremenicima pružale najveći broj geografskih informacija. Ako to imamo u vidu, onda je jasno da su one autentična svjedočanstva svoga vremena i da zaslužuju najširu pozornost.⁵ Karte nam pritom ne daju stvarni uvid u reljef, niti nam mnogo pokazuju o devastiranosti okoliša usljed mnogobrojnih aktivnosti znatnih vojnih snaga, kako habsburških, tako i osmanskih.

Svakako je potrebno nešto reći i o samome pojmu percepcije. On dolazi od latinske riječi *percipere* u značenju - primiti u se, poprimiti. Označava opažaj, opažanje, primanje utisaka, poimanje, shvaćanje, zamjećivanje, primjećivanje...⁶ Percepcija je zamjećivanje, zapažanje koje *...omogućuje stjecanje informacija o svojstvima okolnih predmeta, bića, pojava, o njihovom prostornom i vremenskom smještaju, oblicima, veličini i kvalitativnim razlikama. U novovjekovnoj filozofiji, osjetilna zamjedba kao prvi stupanj u ustrojstvu spoznaje (Descartes), čin (je) nižih predodžaba (Leibniz).*⁷ Ovdje nećemo govoriti o percepciji u psihologijskom smislu kao psihičkom procesu kojim se zahvaća i upoznaje objektivna stvarnost naprosto stoga jer je ranonovovjekovnim kartografima zbog mnogih razloga bilo dijelom ili u potpunosti onemogućeno terensko objektivno percipirati prostore koje su ucrtavali na svoje karte. Stoga su takve njihove percepcija rođene i stvarane u općoj oskudici relevantnih informacija bile više *imago*, dakle *slike i predstave svijeta*. O istima se i govori u ovom znanstvenom radu. Već i samo ime *disegno* ili *descriptio* za regionalne bakrorezne karte u 16. i 17. stoljeću jasno govori da su se tadašnji kartografski prikazi prvenstveno zasnivali na deskriptivnim izvorima

¹ SLUKAN ALTIĆ, Mirela, *Povijesna kartografija: kartografski izvori u povijesnim znanostima*, Meridijani, Samobor, 2003., str. 21.

² FÜRST-BJELIŠ, Borna, *Images of the Croatian Borderlands: Selected Examples of Early Modern Cartography*, u: *Hrvatski geografski glasnik* 69/1, Zagreb, 2007., str. 5.

³ MLINARIĆ, Dubravka; GREGUROVIĆ, Snježana, *Kartografska vizualizacija i slika Drugog na primjeru višestruko graničnim prostora u: Migracijske i etničke teme* 27., Zagreb, 2011., str. 348.

⁴ SLUKAN ALTIĆ, M., *Povijesna kartografija...*, str. 93.

⁵ MARKOVIĆ, Mirko, *Descriptio Croatiae*, Zagreb, 1993., str. 9.

⁶ KLAIĆ, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1988., str. 1030.

⁷ *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, knj. 16., Zagreb, 2007., str. 8.

tako da je u stvari više riječ o opisu zemlje, a manje o stvarnoj fizičko-geografskoj predodžbi terena (npr. karta Augustina Hirschvogela *Sclavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae...nova descriptio* iz 1570.). Važnost kartografskih izvora posebice se ogleda u pojedinim znanstvenim disciplinama poput ekohistorije i historijske geografije koje se bave proučavanjem čovjeka u njegovoj prirodnoj sredini, odnosno utjecajem i međuovisnošću povijesnih zbivanja na stanje i transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža, ističući dinamičnu kategoriju prostora. ...*mnoštvo historiografskih podataka koje nam donosi opća povijest u ekohistorijskim i historijsko-geografskim istraživanjima treba smjestiti u prostor. Stoga glavni izvor za proučavanje problematike dinamične kategorije prostora čine upravo kartografski izvori.*⁸ Sustav znakova koji geografsko znanje organizira u vizualno u pravilu to ne čini izvorno, nego ovisno o povijesnim i političkim potrebama koje se jasno ogledaju u konačnom sadržaju karte i poruci koju će ona prenositi. Takva karta više nije samo povijesna ili geografska, nego i tzv. *mental* ili *congitive map*, odnosno karta sustava ili ideologije koji ju je stvorio. Društvena uvjetovanost karata osobito je vidljiva u razdoblju ratova ili poraća kada kartografski izvori jasno odražavaju političke stavove izrađivača ili naručitelja karte. *Stoga je već prije nekoliko stoljeća zamijećeno odstupanje od jednodimenzionalnosti i plošnosti u kartografskom prikazu te je prepoznata nužnost dobrog poznavanja konteksta nastanka karte te da se ona, kao skup simbola, mogla shvatiti ili upotrijebiti.*⁹ Možemo se u potpunosti složiti s mišljenjem da su prema svojim potrebama i interesima *različita društva i različite kartografske tradicije oblikovale različite vlastite prostore.*¹⁰ Originali iz kojih su otisnute karte koje smo istraživali su drvorezi i bakrorezi, često dodatno još i rukom ilustrirani i kolorirani. Drvorez se kao metoda kartografske reprodukcije koristio do 1560. godine.¹¹ Kao tehnički savršeniji, a grafički precizniji njega je slijedio bakrorez od 1440. godine te se do 1850. koristio kao prevladavajući oblik kartografske reprodukcije.¹² Same karte nam govore o praktičnim potrebama pojedinih zainteresiranih društvenih grupa za njima, konkretnom geografskom poznavanju nekog područja te tehničkim mogućnostima koje su imali prilikom kartografiranja. Čak i mnogo više od toga, možemo se složiti s ocjenom *...not only is it easy to lie with maps, it's essential.*¹³ Proučavajući karte relativno lako možemo spoznati je li karta nastala temeljem terenskog rada ili joj je osnova u drugim kartografskim i pisanim izvorima. Kako se mnogo puta zbog inih razloga nije moglo izaći na teren, korišteni su sekundarni, vrlo često čisto deskriptivni izvori (ponekad čak i prozni) s jakim subjektivnim pristupom i dosta pogrešaka i zastarjelih podataka. Upravo su takve karte nama pravo vrelo zanimljivih slika, percepcija kao društvenog shvaćanja nekog udaljenog prostora i pojava u njemu. Nakon što se počelo terenski izviđati, karte su počele dobivati na točnosti, ali tada su postupno gubile na svojoj perceptivnoj strani. Toponimastički sadržaji koje možemo pronaći na kartama u mnogome govore o nekadašnjim zbivanjima. ...*ukazujući na ukupna ekološka svojstva prostora i evoluciju pejzaža, geografsko nazivlje predstavlja nezaobilazan izvor za rekonstrukciju historijsko-geografskih procesa i utjecaja nasljeđa prošlosti. Ekohistorijski pristup toponimastici danas čini važan prilog interdisciplinarnom proučavanju prostora.*¹⁴ Konačno, treba upozoriti da na svakoj karti nalazimo poseban tumač (ovisio je i o kartografskoj školi) na rubu karte ili na kartuši uz naslov. Tu su pojašnjenja koja vrijede samo za nju, a takva se praksa održala sve dok se u 18. stoljeću nije pristupilo sustavnim izmjerama. Ukoliko želimo nešto reći o hidrološkim po-

⁸ SLUKAN ALTIĆ, M., *Povijesna kartografija...*, str. 21.

⁹ BLACK, Jeremy, *Maps of History: Constructing Images of the Past*, New Haven, Yale University Press, 1997., str. 83.

¹⁰ MLINARIĆ, Dubravka.; GREGUROVIĆ, Snježana., *Kartografska vizualizacija i slika Drugoga na primjeru višestruko graničnih prostora, Migracijske i etničke teme 27 (2011)*, str. 349.

¹¹ LOVRIĆ, P., *Kartografska reprodukcija, Geodetski list, Zagreb, br. 10-12.*, str. 201-231.

¹² SLUKAN ALTIĆ, M., *Povijesna kartografija...*, str. 69.

¹³ MONMONIER, Mark, *How to Lie With Maps*, Chicago-London, The University of Chicago Press, 1996., str.1.

¹⁴ SLUKAN ALTIĆ, Mirela, *Prostorni razvoj Zagreba od polovice 19. stoljeća na temelju katastarskih izvora*, Doktorska disertacija, Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1999., str.45-46.

dacima ukratko bi trebalo spomenuti da je rijeka Drava duga 749 kilometara, od čega kroz Hrvatsku protječe 305 kilometara. Porječje joj iznosi 40.150 km², a u Hrvatskoj 6.038 km². Ukupno 10,68% površine Republike Hrvatske potpada pod dravski sliv. Na ušću u Dunav 2,5 kilometara sjeverozapadno od Aljmaša Dravom prosječno protječe oko 630 m³/s. Korito joj je široko do 400 metara, a najveća dubina do 7 metara. Svoj izvor ima pokraj Dobbiaca u Karnskim Alpama u sjeveroistočnoj Italiji. U Austriji protječe najdužom riječnom dolinom u cijelim Alpama. Svakako je važno istaći da je Drava jedina rijeka *nivalnog* tj. snježnog režima u Hrvatskoj tako da joj je najviši vodostaj ljeti od svibnja do srpnja, a najniži zimi od siječnja do ožujka. Plovna je 250-260 dana godišnje, a zaleđena je od 15-35 dana.¹⁵ Rijeka Mura je duga 493 kilometara, a porječje joj je 13.824 km². Njeno porječje u Republici Hrvatskoj se prostire većim dijelom u Međimurskoj, a manjim dijelom u Koprivničko-križevačkoj županiji i po gruboj procjeni obuhvaća najviše do 350 km² ili približno 0,62 % teritorija Republike Hrvatske. U 16. i 17. stoljeću je ovo porječje posve bilo unutar granica Međimorskog vlastelinstva. Izvor Mure je u Niskim Turama (Niedere Tauern) u središnjoj Austriji. Snježno-kišnog je hidrološkog režima.¹⁶

2. KARTE 16. STOLJEĆA

U ovom radu je, radi lakše komparacije s onim kasnije nastalim, studirana kartografska građa na kojima je Međimursko vlastelinstvo i nešto prije druge polovice 16. stoljeća. Prostori hrvatskih zemalja pa tako i onaj Međimorskog vlastelinstva postali su vrlo interesantni mnogim europskim dvorovima za kartografiranje uslijed osmanskih upada, pada Bosne 1463. te nakon Mohačke bitke 1526. Tad je postalo jasno da se srednja i zapadna Europa zapravo brane u Hrvatskoj i Ugarskoj. U većem dijelu razdoblja od druge polovice 16. do konca 17. stoljeća Međimursko vlastelinstvo je u svom posjedu držala poznata hrvatsko-ugarska magnatska obitelj Zrinski. Ovo je vlastelinstvo bilo njihov gospodarski najizdašniji i najvažniji posjed te su na njemu Zrinski živjeli. Tako je Međimursko vlastelinstvo postalo i upravno središte svih vlastelinstava ove obitelji koja su bila razvučena uz granicu Zemalja krune svetog Stjepana i Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti u dužini od preko 400 kilometara. Izuzetnost u vojnostrateškom položaju ovog vlastelinstva ogleda se u činjenici da je upravo na njenom području bila najmanja udaljenost između Osmanskog Carstva i Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti te je ono nakon pada Kanjiže bilo na vrlo povoljnom pravcu kretanja Osmanlijama za napad na Ljubljanu i Veneciju. Iz toga možemo zaključiti da je kartografiranje Međimorskog vlastelinstva, posebice njenih vodotoka te naselja, vegetacije i važnih objekata uz njih, moralo imati vrlo veliku važnost za mnoge države. Naravno, ispred svih, posebice za Habsburšku Monarhiju. Moramo na žalost konstatirati da zbog dugotrajnog ranonovovjekovnog zastoja u razvoju osmanske kartografije s te strane ne postoje odgovarajuće karte međimurskih vodotokova.

Iz naših karata možemo iščitati suvremene kartografske percepcije o mnogostruko važnim rijekama kao što su to bile Mura i Drava sa svojim pritocima. Oko njih se, usprkos stalnih ratnih prijetnja i vojnih djelovanja, odvijao život u svoj svojoj punini. Radi toga se i javila potreba za preciznim, pouzdanim i praktičnim kartama. Međimursko je vlastelinstvo sa svojim vodotocima postalo još interesantnije za kartografiranje dolaskom Osmanlija u 16. stoljeću prvo u neposrednu blizinu, a potom u 17. stoljeću na njegove granice. Na malo mjesta se spominje da su Osmanlije najistočniji i najistureniji dio Međimorskog vlastelinstva bili i osvojili te ga kraće vrijeme i držali. Naravno, riječ je o Legradu. I samo kartografiranje u takvim teškim ratnim uvjetima (p)ostaje doista moćno oružje. Koliko, najbolje nam može potvrditi ... *universal characteristics in the 'scientific' of cartography are not only to express social and political conflicts but also to take side in them. Thus every map*

¹⁵ *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, 5. knjiga, Zagreb, 2005., str. 198.

¹⁶ *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, 14. knjiga, Zagreb, 2005., str. 140.

Tab. 1. – toponimi na Međimurskom vlastelinstvu na kartama u drugoj polovici 16. stoljeća.

Toponim/karta	DRAVA	MURA	OSTALI	MEĐIMURJE	ČAKOVEC	PRELOG	NEDELIŠĆE	OSTALI
Karta Slavonije, nepoznati aut.	Drag fl.	-	-	-	van karte	Brilack	Nede-litz	Kakin (Legrad), Fridau
Tabula Europae, Ptolomej i Münster, 1540.	Daros fl.	Szatus fl.	-	Boevi	-	-	-	Iulio bona
Hrvatska na karti Ugarske, Gastaldi, 1546.		-	-	-	-	Teplech	-	Eridau
Sjeverna Hrvatska na Karti Ugarske, Lazius, 1556.	DRAV-VS fl.	Muer fl. i Savaria	-	planine GESSACVS MONS.	Czathon-thurn	Brilach	Ne-blitz	Strido-Bakhyn, Luete-berg, Zu Sontag
Karta Slavonije iz Geografije Ptolemeja, 1561.	Drava fl.	-	-	-	-	-	-	-
Nova discriptione., Bertelli, 1565.	-	Mura fl.	-	dio Stirije	-	Brilach	-	-
Nova karta Dalm. i Hrvatske, Camocio, 1566.	Drava fl.	Mura fl.	-	dio Stirije	van karte	Brilach	-	-
Karta Mađarske, Lazius i Ortelius, 1570.	Dravus fluvius	-	-	dio Štajerske	Chakhan-turn	Brilach	Ne-dlitz	Sirido, Rackedsburg

IZVORI: Karta Slavonije, nepoznati autor, Povijesni muzej Hrvatske (nadalje PMH) 3820 G.735; Tabula Europae, Ptolomej i Münster, 1540., NOVAK, Drago, LAPAINE, Miljenko, MLINARIĆ Dubravka, Pet stoljeća geografskih i pomorskih karata Hrvatske, Zagreb, 2005., str. 202. (nadalje Pet stoljeća...); Hrvatska na karti Ugarske, Gastaldi, 1546., Venecija, MARKOVIĆ, Mirko, Descriptio Croatiae, Zagreb, 1993., str. 9.; Sjeverna Hrvatska na karti Ugarske, Lazius, 1556., Descriptio Croatiae, str. 51.; Karta Slavonije iz Geografije Ptolemeja, 1561.; SLUKAN ALTIĆ, Mirela, Povijesna kartografija: kartografski izvori u povijesnim znanostima, Samobor., str. 93. (nadalje Povijesna kartografija); Nova discriptione della Dalmatia, et Croatia, Bertelli, 1565., Venecija, Pet stoljeća..., str. 47.; Nova karta Dalmacije i Hrvatske, Camocio, 1566., Venecija, Pet stoljeća, str. 15.; Karta Mađarske, Lazius i Ortelius, 1570., Antwerpen, PMH 3859 G. 774; Karta Slavonije, Hrvatske, Hirschvogel i Ortelius, Amsterdam, 1570., Descriptio Croatiae, str. 37. i PMH 3823 G. 738 i izdanje iz 1573., Pet stoljeća..., str. 51.

is ideological, deploying thoughts as weapons...¹⁷ Isto tako, koncem 16. i u prvoj polovici 17. stoljeća u Europi se započelo s uređenjem plovnih putova, a kako je porastao riječni promet nastale su i prve karte većih rijeka. Iako su im u prvom planu hidrografski elementi, to nisu u pravom smislu riječi hidrografske karte. To su karte općeg karaktera koje prikazuju tok neke rijeke s užim područjem njezina porječja uključujući i sve druge geografske elemente u sitnijem mjerilu.¹⁸ Zbog toga i mi u ovom radu putem odgovarajućih tablica donosimo cjelokupnu toponimiju vezanu uz Međimursko vlastelinstvo koju smo našli na ranonovovjekovnim kartama nastalim od druge polovice 16. sve do konca 17. stoljeća. U ovom radu je studirano pedesetak karata, a kod većeg broja njih uneseni su u jednoj od četiri tablice svi toponimi koje one sadrže. Već na samome početku moramo se pomiriti s činjenicom da je njih, sveukupno gledano, vrlo malo. Kako je na kartama u pravilu bilo dovoljno prostora za raznovrsne intervencije, ostaje nam kao objašnjenje samo ono da mnogi (ali, ipak ne svi!) kartografi naprosto nisu imali dovoljno informacija o ovim prostorima.

¹⁷ ANDREWS, J. H., Introduction: Meaning, Knowledge, and Power in the Map Philosophy, u: HARLEY, J.B., *The New Nature of Maps: Essays in the History of Cartography*, The John Hopkins University Press, Baltimore, 2001, str. 26.

¹⁸ SLUKAN ALTIĆ, Mirela, *Povijesna kartografija...*, str. 199.

Prije početka same analize karata treba istaći da je ovom prigodom zbog ograničenog prostora korišten samo dio karata te da bi njihov broj i zanimljivost dostajao za magistarski rad i disertaciju. U proučavanju starih karata zbog brojnih zanimljivosti vezanih uz kartografske percepcije i ljepote vrlo je teško ne osvrnuti se i na pojedine koje su nastale prije polovice 16. stoljeća. Tako na onoj objavljenoj 1507. pod naslovom *Hrvatska na karti srednje Europe* Marcusa Beneventanusa nalazimo sljedeće ispisano kao u originalu. Tu je dominantan hidronim DRAVA FL., a Drava teče kroz CYLI (Celj) te ispod Medvenice, Mura je ucrtana, ali bez imena, na *mjestu* Preloga je PETTAV (Ptuj), a Čakovca MARBVRG (Maribor), dok su sjeverno od Mure planine. Hidrografski je izrazito neobično da Sava, Drava i Mura (koja su im onda porječja kad se ne ulijevaju jedna u drugu?) teku usporedo vrlo blizu jedna drugoj, zanimljivo, ali pritom ne kroz pokrajinu koja se zove STIRIA.

Možemo ustvrditi da je karta *TAVOLA NUOVA DI SCHIAVONIA*, Klaudija Ptolemeja i Girolama Ruscellija iz 1561., što je svakako svojevrsni kuriozitet, bez i jednog toponima s Međimurskog vlastelinstva. Zanimljivo, Mura je mnogo duža od Drave. Izvor Drave bi bio nešto zapadnije od Varaždina, a onaj Mure blizu tog tako lociranog *dravskog* izvora, a neposredno do toka Save koja ovdje teče sa sjeveroistoka prema jugozapadu. Od Balatona do Legrada je ista udaljenost kao i od Balatona do Beograda kao drugog važnog hidrografskog čvora. Kod Ptolemejeve *Karte Slavonije* iz 1561. Balaton je vrlo blizu Budima (Budm). Daleko od Balatona na zapad nalazi se ušće dviju rijeka (možemo se pitati i kojih?). Ukoliko uzmemo da je ona sjevernija Mura, onda primjećujemo da je duža od one koja je južno, po logici stvari Drave. Ugarska je uz Dravu brdovita (*Vargonica*), a zemljopisne udaljenosti Balaton-Legrad i Balaton-Beograd su i ovdje identične.

Tabula Europae, Ptolomej i Münster, 1540.

Nova discriptione..., Bertelli, 1565.

Nova karta Dalm. i Hrvatske, Camocio, 1566.

Bertellijeva karta *Nova discriptione...* iz 1565. slična je Camocijevoj karti, no ovdje iznad Međimurskog vlastelinstva ne piše *PARTE DE STIRIA*. *Nova karta Dalmacije i Hrvatske* koju je napravio Camocio i objavio 1566. donosi zanimljivu posebnost koja se sastoji u tome što rječica Zala ima ovdje šire korito i od Mure i od Drave. Na *Karti Mađarske* Laziusa i Orteliusa iz 1570. lako nam upada u oči da rječica Kanjižnica (*Principalis csat*) ne protječe kroz Kanjižu te se pritom još ulijeva u Dravu, a ne Muru. Po toj logici bi ona morala zaobilaziti Legradsku goru s istoka, a ne zapada. Takvo što je nemoguće zbog visine terena i ulančanih brda koje u potpunosti zatvaraju prolaz. Bad Radkersburg (*Rackedsburg*), danas u Austriji, nalazi se u Međimurju.

Na *Karti Hrvatske* Augustina Hirschvogela koja je objavljena u Orteliusovom atlasu 1570. nalazimo sljedeće toponime na području Međimurskog vlastelinstva: Drug fl., Mur fl., Schacka durn, Prilack, Nedelicz, Kackin, Liutenburg, Friban, Zum Sontag. Mura i Drava u Međimurju nemaju pritoke, ali ih Drava u Podravini između Luberga (Ludbrega) i Rasin (Rasinja) ima dva. Zanimljivo je da je u Ptuj po karti tada postojao most. Sve sjeverno od Drave do Dunava je STEYRMARCK.

U nastavku prije svega treba naglasiti da su kartografske percepcije rijeka Mure u Drave te njihovih pritoka bilo vrlo različite u 16. i 17. stoljeću. Zbog toga ćemo ih i odvojeno razmotriti.

Tab. 2. – toponimi na Međimurskom vlastelinstvu na kartama u drugoj polovici 16. stoljeća.

Toponim/karta	DRAVA	MURA	OSTALI	MEĐIMURJE	ČAKOVEC	PRELOG	NEDELIŠĆE	OSTALI
Karta Slavonije, Hrvatske, (2) Hirschvogel i Ortelius, 1570. i 1573.	<i>Drug fl.</i>	<i>Mur fl.</i>	-	dio Štajerske kao i Mađarska	<i>Schacka durn</i>	<i>Prilack</i>	<i>Nedelicz</i>	<i>Luten-burg, Sacho-Sashan</i>
Prikaz Hrvatske u vrijeme bojeva s Turcima kod Siska, Cornelius i G. de Jode	<i>Draus flu.</i>	nema je	-	u plan.,dio HUNGA-RIAE kao što je to i Štajerska	Tzakaturm	-	-	Fridaw
Peta karta Europe (iz Geografije K. Ptolemeja, G. Mercator, 1578.	<i>Darus flu:Da-rin bar-baris</i>	<i>Savari-as flu:</i>		Coletiani	-	-	-	<i>Boninia Lengdunum?</i>
Ilirik, Hirschvogel, Speculum Orbis Terrarum, G. de Jode, 1578.	<i>Drag fl.</i>	Bez imena	-	Steimarck	<i>Schacka-durn</i>	Prilack	Nedelicz	Kackin, Luten-burg, Fridaw, Zum Sontag
Karta Turskog Carstva, Ortelius,1578.	<i>Dravus fl.</i>	-	-	-	-	-	-	-
Karta Ilirije,(2), Sambucus i Ortelius, 1572. i 1579.	DRAVA FLV	<i>Mura flu.</i>	-	-	Tshakhaturn	Prilok	Nedelis	Luten-berg, Legrad
Pannoniae et Illyrici veteris tabula, Ortelius, 1590.	<i>Dravus flu.</i>	<i>Sabaria flu.</i>		-	-	-	-	Strido, Bononia, Andautonia, Novidu-num
Slavon., dio Hrvat. i Dalmac., Bussemacher, 1592.	<i>Draus flu.</i>	<i>Mura flu.</i>		dio Ugarske i Štajerske	<i>Czakhon-turn</i>	-	<i>Nedlitz (na Dravi)</i>	<i>Chak, Fridaw, Weint-za</i>
Karta Hrvatske, G. de Jode, oko 1594.	<i>Dravus flu.</i>	nema je	-	cijelo u planinama, dio HUN-GARIAE	Tzakaturm	-	Nedelitz	Lueten-perg, Fridau

IZVORI: *Karta Slavonije, Hrvatske, Hirschvogel i Ortelius, Amsterdam, 1570., Descriptio Croatiae, str. 37. i PMH 3823 G. 738 i izdanje iz 1573., Pet stoljeća... , str. 51.; Prikaz Hrvatske u vrijeme bojeva s Turcima kod Siska, Cornelius i G. de Jode, Descriptio Croatiae, str. 61.; Peta karta Europe iz Geografije K. Ptolemeja, G. Mercator, 1578., Köln, Descriptio Croatiae, str. 9. ; Ilirik, Hirschvogel, Speculum Orbis Terrarum, G de Jode, 1578., Descriptio Croatiae, str. 78-79.; Karta Turskog Carstva, Ortelius, 1578., Antwerpen, PMH, 4730 G. 1640; Karta Ilirije, Sambucus i Ortelius, Antwerpen, 1572., Pet stoljeća... , str. 50. i 1579., PMH 3848 G. 763; Pannoniae et Illyrici veteris tabula, Ortelius, 1590.,Antwerpen, Pet stoljeća... , str. 214., Slavonija, dio Hrvatske i Dalmacije, Bussemacher, 1592., Köln, Povijesna kartografija, str. 367.; Karta Hrvatske, Gerard de Jode, oko 1594., Antwerpen, PMH 3818 G. 733.*

To da su karte izrađivali više umjetnici, a manje znanstvenici te da ih zbog toga ponekad trebamo držati ponajprije vrlo uspješnim likovnim djelima, može nam najbolje potvrditi biografija jednog od poznatih kartografa koji su se bavili kartiranjem naših područja. Augustin Hirschvogel (Nürnberg, 1503. - Beč, 1553.) je bio njemački slikar renesansnih obilježja dunavske škole, grafičar i kartograf te sljedbenik Albrechta Altdorfera. Slikao je na staklu, bavio se keramikom, emajlom i grafikom (bečke vedute i panorame). Pisao je književna djela, a kao geodet je uveo triangulaciju. Svoju je kartografsku djelatnost počeo u Ljubljani 1536. prikupljanjem podataka za izradu karte hrvatsko-osmanske grani-

Karta Slavonije, Hrvatske, Hirschvogel i Ortelius, 1570. i 1573.

Pannoniae et Illyrici veteris tabula, Ortelius, 1590.

Karta Hrvatske, G. de Jode, oko 1590.

ce kojoj se nakon izrade zametnuo svaki trag. Karta Ugarske je kao Hirschvogelov drvorez objavljena posmrtno 1565., a njen umanjeni otisak je našao svoje mjesto u Orteliusovom atlasu pod naslovom *Sclavonae, Croatiae, Carniae, Istriae...nova descriptio*, a kao *Karta Ilirika* u atlasu De Jodea.¹⁹

3. KARTE U 17. I NA POČETKU 18. STOLJEĆA

Tab. 3. – toponimi na Međimurskom vlastelinstvu na kartama 17. stoljeća.

Toponim/karta	DRAVA	MURA	OSTALI	MEĐIMURJE	ČAKOVEC	PRELOG	NEDELIŠĆE	OSTALI
Karta Slavonije, Bussemacher, poč. 17. st.	<i>Dravus fl.</i>	<i>Mura flu.</i>	-	-	Czakhonturn (na Dravi)	Prilack	Nedelitz	Fridaw, Sakhon (na ušću Mure)
Karta Mađarske, Speed, 1626.	<i>Dravus flumina</i>	<i>Murr fluvi</i>	-	-	Czakhontur	Brilach	Nedlitz	Bakhyn, Lutenberg
Slavonija, Hrvatska, Bosna.. Mercator, 1630.	<i>Dravus fl.</i>	<i>Mura fl.</i>	-	-	Tshakha-thurn	Brilach	Nedlitz	
Karta Njemačke, Mercator i Hondius, 1631.	<i>Drava flu.</i>	<i>Mura</i>			Czakantur	-	-	Kanjiža je uz Dravu
Prerada Mercatorove karte Hrvatske i Bosne, G. Blaeu, 1640.	-	-	-	dio Steirmarcka	-	Brilach	Nedelitz	Zum Sontag, S. Georg
Mađarsko Kraljevstvo, Blaeu, 1645.	<i>Dravus flu.</i>	<i>Muer flu.</i>	-	-	Czakhonturn (na Dravi između Nedelišća i Preloga)	Brilach	Nedlitz (na Dravi)	Bakhyn, Fridaw, Luztenberg
Karta Podunavlja, Hondius, 1636.			-	dio Štajerske	<i>Csakantor</i>	Brilach	Nedlitz – na Dravi	<i>Srido, Lutenberg</i>
La Hongrie, l'Esclavonie, la Croatie et la Dalmatie; Karta kršć.-tur. rat. u Europi, (2), Du Val, 1663.	<i>Draue R.</i>	<i>Muer R.</i>	-	dio STIRIE	Czakonturn	Brilach	Nevlecz	Strido, Lutembeg Zum Son-tag, s. Georg

IZVORI: Karta Mađarske, Speed, 1626., London, PMH 3860 G. 775; Slavonija, Hrvatska, Bosna s dijelom Dalmacije, Mercator, 1630., Amsterdam, Pet stoljeća..., str. 20.; Karta Njemačke, Hondius, Mercator i Hondius, 1631., Amsterdam, PMH 4697 G. 1606; Prerada Mercatorove karte Hrvatske i Bosne, G. Blaeu, 1640., *Descriptio Croatiae*, str. 68.; Mađarsko Kraljevstvo, Blaeu, 1645.; Karta Podunavlja, Hondius, 1636., Amsterdam, PMH 4733 G. 1643; *Le Hongrie, l'Esclavonie, la Croatie et la Daalmatie*; Karta kršćansko-turskog rata u Europi, Du Val, 1663., Pariz, *Descriptio Croatiae*, str. 121. i *Pet stoljeća...*, str. 238.

¹⁹ *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, 8. knjiga, Zagreb, 2005., str. 259.

Karta Slavonije, Bussemacher, poč. Lazarusa i Orlandi, 1602.

17. st. Karta Njemačke, Mercator i Hondius, 1631.

NOVA DESCRIPTIO TOTIVS HUNGARIAE

Karta *NOVA DESCRIPTIO TOTIVS HUNGARIAE*²⁰ Lazarusa i Joannesa Orlandija objavljena je u Rimu 1602. bez i jednog toponima na Međimurskom vlastelinstvu. Možemo se samo pitati zašto je to tako? Nasuprot nje, Stierova karta *Karta Ugarske* iz 1664. nam donosi najviše podataka o pritocima na Međimurskom vlastelinstvu do tada.

Tab. 4. – toponimi na Međimurskom vlastelinstvu na kartama 17. i na početku 18. stoljeća.

Toponim/karta	DRAVA	MURA	OSTALI	MEĐIMURJE	ČAKOVEC	PRELOG	NEDELIŠĆE	OSTALI
Karta Ugarske, Sanson i Meriette, 1664.	<i>Dravus fl.</i>	Mur fl.	-	u plan., dio HUNGARIAE kao što je to i Štajerska	Czakhonthorny	Brilach	Nedelitz	Bakhyn, Fridau, 2 mjesta uz Dravu
Karta Hrvatske, Glavač, 1673.	<i>DRAVVS FL.</i>	Mura fl.			Tsaktornia	-	Nedelyts	još 13 naselja
Karta Hrvatske, Valvasor, 1689.	<i>Draivus fl., Draivus fluss.</i>	<i>Mura fluss</i>	<i>Canisni-tza fluss, Bistrec bez imena</i>	MVRAKÓZ s. od Trna-ve, a j. MEGY-MORIE	<i>Tsakoturn</i>	<i>Prelok</i>	Nedelis-tze	Legrad, Fridau, Kotoriba, Pogorelets, NOU SERIN
Karta zapadne Slavonije, Cantelli, 1690.	<i>Draua fl.</i>	<i>Mura fl.</i>	Močvara od Draškovca do Vidovca	dio Hrvatske	<i>Tsaktorni</i>	<i>Preloch</i>	Nedelitze	još 28 naselja
Karta Hrvatske, Wischer, 1697.	<i>Dravus flu.</i>	<i>Mur flu.</i>	-	-	Czakhonthurn	Brilach	-	Lauetenberg, Neu Serinwar
Karta carsko-turske granice određene..., Weigelius, poč. 18. st.	<i>Dravus fl.</i>	<i>Muer fl.</i>	Trnava i potok sjever-no bez imena	-	Tsakathurn	-	-	Legrad, 2 puta Fridau
Karta Dalm., Hrvat., Slavon., Bos., Srb., Istre... Stier, 1709.	<i>Dravus fl.</i>	<i>Muer fl.</i>	Trnava bez imena	nedefinirano	<i>Csakaturm</i>	-	<i>Nedelitz</i>	9 naselja, toponimi pominješani
Karta hrvatskih zemalja, Seutter, 1709.	<i>Draw fl.</i>	-	Trnava bez imena	COIMITAT CANISA, M. dio Hrvatske	Czakathurn (veliki otok na Trnavi)	Brilau	Nedlitz	Domasinecz, Krisotz
Generalna karta Ugarske, Müller, 1709.	<i>Dravus fl.</i>	-	Trnava bez imena	MURAKOZ	Csakaturm	Prelok	Nedelitz	20 mjesta

IZVORI: Karta Mađarske, *Sanson i Meriette, Pariz, 1664., Descriptio Croatiae, str. 185.*; Karta Hrvatske, *Glavač, 1673., Wagensberg, Pet stoljeća... str. 109.*; Karta Hrvatske, *Valvasor, 1689., Descriptio Croatiae, str. 119.*; Karta zapadne Slavonije, *Cantelli, 1690., Rim, Descriptio Croatiae, str. 117.*; Karta Hrvatske, *Wischer, 1697., Descriptio Croatiae, str. 201.*; Karta carsko-turske granice određene mirom u Srijemskim Karlovcima 1699., *Nürnberg, Weigelius, početak 18. stoljeća, Nürnberg, PMH 3796 G. 711.*; Karta Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Bosne, Srbije, Istre i Republike Dubrovnik, *Stier, 1709.*; Karta hrvatskih zemalja, *Seutter, 1709., Augsburg, Descriptio Croatiae, str. 165.*; Generalna karta Ugarske, *Müller, 1709., Descriptio Croatiae, str. 211.*

²⁰ NOVAK, D. i sur., *Pet stoljeća...*, str. 16.

Karta zapadne Slavonije, Cantelli, 1690.

Karta carsko-turske ..., Weigelius, poč. 18. st.

Karta hrvatskih zemalja, Seutter, 1709.

Generalna karta Ugarske, Müller, 1709.

Ponešto o percepciji rijeka Drave i Mure može nam pokazati i način na koji su kartografi ispisivali njihova imena. I ovdje nalazimo napisano DRAVA FLU., odnosno Mura flu. Pretpostavljamo da su time njihovi autori željeli istaći da je za razliku od Mure, Drava velika rijeka. Svakako je kuriozitet da su iste godine u istom gradu objavljene dvije karte različitih toponima koji se odnose na Međimursko vlastelinstvo. To se dogodilo u njemačkom Augsburgu 1709. godine. Sveukupno gledano srednjovjekovne i ranonovovjekovne karte nipošto nisu manje vrijedne od onih današnjih. Znanje tadašnjih kartografa je bilo drukčije i na drugi način strukturirano nego danas, no svakako je bilo odgovarajuće svom vremenu. Oni su stvorili karte koje su u tadašnjem načinu iščitavanja svijeta ispunjavale tražene funkcije tj. svojim su znakovnim porukama označili svoj svijet, a što je to označavanje značilo je posve drugi problem vrijedan svake rasprave. *Problem dobivanja podataka utoliko postaje izraženiji što se kartografovno znanje više strukturira kao ljudsko, bez pozivanja na nadnaravnu ili iracionalnu inspiraciju.*²¹ Ta nova kartografska racionalnost čak i tamo gdje je bila najviše istaknuta bila je ipak u osnovi predracionalistička, pretkartezijanska i premoderna te bila ugrađena u drukčiji tip znanja i spoznaja od onih u moderno doba. *Problem karte kao povijesnog izvora upravo je u njoj sugestivnosti i visokoj uvjerljivosti...za kartu smo mogućnost 'iskrivljivanja' stvarnosti skloni zanemariti.*²² Kao nukleus modernog razumijevanja ona je istovremeno koristila i logički instrumentarij blizak suvremenosti znanosti, ali posve neznanstvene, estetske pa katkad

²¹ Isti.

²² MLINARIĆ, D., GREGUROVIĆ, S., *Kartografska vizualizacija...*, str. 349.

i iracionalne elemente koji bi spadali u područja religije i umjetnosti.²³ Shematizirani kartografski pristup je imao vrlo malo, a često čak ni toliko veze s realnošću u prirodi. Nalazimo ga na ranonovovjekovnim zemljopisnim, a djelomično već u trenutku nastajanja i povijesnim kartama, ne samo u označavanju međimurskih vodotokova, nego i reljefa. Znatno dio kartografije 16. i 17. stoljeća temeljio se na Ptolemejevim predlošcima u obliku ambijentalnog prikazivanja reljefa (neki kraj je pritom bio samo više ili manje pitom) te je kasnije bio samo njegova modifikacija, odnosno izvedenica. Tako su npr. uzvišenja većinom prikazana kao krtičnjaci u maloj, rekli bismo nedovoljnoj, međusobnoj razlici visina. Sama metoda sjenčanja krtičnjaka je bila vrlo neprecizna te je njenog čitatelja, ukoliko bi se on previše oslonio na nju, nesumnjivo lako dovela u zabludu. U nedostatku pouzdanih informacija autori i crtači bi ravnomjerno rasporedili takve sjenčane krtičnjake kao raster po većim prazninama karte. Tako je pukim smanjivanjem bijelih površina samo na prvi pogled karta dobivala svoj sadržaj što nije imalo nikakve veze sa stvarnim stanjem u prirodi. Isto je tako stvaran privid da karta pruža više informacija. Svakako treba spomenuti da je ova tehnika ostala dominantna u izradi karata sve do konca 17. stoljeća. Znatno pomak daljnjom modifikacijom spomenute kartografske metode napravio je Stjepan Glavač 1673. na svojoj *Karti Hrvatske*. Johann Christian Müller je svojom *Kartom Ugarske 1709.* uspješno demonstrirao novu kavalir metodu koja je bila pokušaj trodimenzionalnog perspektivnog prikazivanja terena čemu je radi iskazivanja bolje plastičnosti pridodano još i crtično sjenčanje.

Prikazano kao rubno područje, Međimurje nalazimo na kartama Ugarske, Hrvatske, Austrije, Njemačke, Panonije, Ilirika, Slavonije, Podunavlja, Osmanskog Carstva te ostalih država. Upravo to što je, premda rubno, uključivano u mnoge tako raznovrsne kartografske projekte može nam ukazivati na njegovu važnost, a svakako je od velikog značaja i postojanje imperijalne granice Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva na Muri u rasponu od približno jedne trećine do cijele dužine riječne obale Međimorskog vlastelinstva. Premda tako često obrađeno, Međimurje ni jednom nije bilo pritom zasebno i detaljno kartografski obrađeno, što djelomično možemo opravdati činjenicom da su u to vrijeme pretežito rađene karte vrlo sitnih mjerila. Donoseći kartografski samo Međimurje, značajan izuzetak je zemljovid Međimurja (*Međimorja*) koji je objavljen kao prilog u knjizi Josipa Bedekovića *Natale solum...* čak pola stoljeća nakon promatranog vremena. Na svim kartama od druge polovice 16. i u 17. stoljeću u pravilu nalazimo oskudno ucrtane toponime, premda je za pretpostaviti da su na terenu uz dobrohotnost Zrinskih kao međimurskih feudalnih gospodara kartografi i njihovi priređivači mogli relativno lako doći do više podataka. Na kartama se tek sporadično i teško mogu uočiti nagibi terena od sjeverozapada prema jugoistoku, postojanje dravske stepenice, ubikacija naselja, promjenjivost toka rijeka i njihovih pritoka, postojanje jezera i ribnjaka, velika zamočvarenost sutoka Mure u Dravu, biljni pokrov i dr. Ovi kartografski izvori svjedoče o procesima antropizacije prirode kao i tipovima naselja u ekohistorijskom istraživanju ekosustava Međimurja. Također nam govore i o interakciji čovjeka i prirode na ekološkoj, proizvodnoj, ideološkoj te drugim razinama.

4. HIDROLOGIJA I HIDROGRAFIJA MEĐIMORSKOG VLASTELINSTVA

Prvenstveno zbog velike važnosti za svakodnevni život, a posebno za promet, hidrografsku mrežu hrvatskih zemalja nalazimo nacrtanu na kartama još od starogrčkih vremena. Karte su upravo i nastajale po iskazima trgovaca i putopisaca koji su prolazili kroz pojedine krajeve. Stoga su s današnjeg gledišta i sve tako prikupljene informacije od različitih ljudi i njihovog subjektivnog viđenja stvari bile dvojbene i nesigurne glede preciznosti i istinitosti. No uz netočno prikazivanje reljefa, upravo su podaci vezani uz rijeke i jezera obilovali najvećim brojem pogrešnih informacija. Kod prikazivanja tokova rijeka posebno je bio izražen tadašnji veliki kartografski problem. Vrlo je

²³ ŠKILJAN, Dubravko, *Mappa mundi*, str. 102.

uočljivo da su gotovo sve stare karte koje su napravljene do konca 16. stoljeća bile vrlo izdužene i to u smjeru istok-zapad. To je prije svega izazvano zbog teškoća preciznog mjerenja zemljopisne dužine. Nasuprot nje, sa zemljopisnom širinom još od antičkih vremena nije bilo problema te je ona određivana s doista solidnom preciznošću. Stoga su i tokovi rijeka koji su u velikom broju slučajeva doista položeni u smjeru istok-zapad pretjerano izduženi što zapravo posve izobličuje ranonovovjekovnu zemljopisnu kartu.

Koncem srednjeg vijeka ponovno je došlo do oživljavanja riječnog prometa, ali je zbog osmanskih osvajanja on na vodotocima Međimurskog vlastelinstva bio vrlo skroman. No, s druge strane na graničnom području je kartografiranje vodotoka postalo zanimljivo iz vojnih razloga. Kako u povijesti nikad ne treba gledati u isključivim kategorijama, može nam posvjedočiti to što se u danima najveće ratne opasnosti za Hrvatsku i Ugarsku mislilo i na uređenje voda. Tako je na Ugarskom saboru 21. srpnja 1569. donesen prvi zakon o uređenju voda za naše krajeve koji se odnosio na uklanjanje prepreka u koritima rijeka radi poboljšanja plovnosti po njima.²⁴ Kroz 17. stoljeće je Hrvatski sabor više puta raspravljao i donosio odluke vezane uz hidrotehničke radove na Dravi. Ponajviše se radilo o obrani o utvrđivanju obale kao i podizanju i obnovi nasipa kako bi se obuzdale razorne poplave. Jedan takav saborski zaključak je iz 1633. vezan uz radove na Dravici kraj Varaždina, drugi iz 1649. govori o obrani od poplava. Zbog velike važnosti Dunava velik dio riječnih karata nastalih u 16. i 17. stoljeću odnosio se upravo na njega, a samim time i na njegove veće pritoke. Među njima je Dravi pripadalo posebno mjesto radi važnosti trgovine prema Osijeku, Barču i još dalje uzvodno. Uz mrežu pritoka porječja Mure i Drave nalazimo i mnoštvo podataka koji nisu bili direktno vezani uz hidrografiju kao što su naselja, orografija, istaknutije fortifikacije, ponekad i prometnice i vegetacija. Važno je istaći da ove karte ipak nisu napravljene nakon samostalnih terenskih topografskih i hidrografskih izmjera, nego su bile zasnovane na tuđim ranijim pisanim i usmenim izvorima što nam ukazuje na njihovu ograničenu vrijednost pri analizi hidrografske odnose. Drava često seli svoje korito, stvara sprudove i meandre zbog šljunkovite podloge koja je vrlo podložna eroziji. Zbog toga su česte njene poplave koje zajedno s erozijom tla praktično onemogućuju svaku gradnju na njenim obalama. Prve mjere za obrane od poplava kao i lakšu i sigurniju plovidbu učinjene su tek početkom 18. stoljeća.²⁵ Ni na jednoj karti ne primjećujemo označenu inundacijsku liniju (najviši doseg poplava Mure i Drave) koja bi bila od velike koristi prilikom gradnje fortifikacija. To možemo opravdati sitnim mjerilom karata, ali i time što se ona tada, po svemu sudeći, zapravo nije ni znala. Jedna od prvih detaljnih hidrografske karata je bila ona sisackog područja i izrađena je tek 1783. s namjerom da što preciznije odredi inundacijsku liniju rijeke Kupe zbog gradnje Vojnog (Novog) Siska.²⁶ Zbog toga ne treba čuditi što su sva naselja na Međimurskom vlastelinstvu bila znatno odmaknuta od rijeka Mure i Drave te u pravilu na povišenim mjestima. Jedini izuzetak i to zbog iznimno važnih vojnih razloga bio je Legrad čije su zidine utvrde zbog toga često stradale od visokih i jakih voda Drave i Mure. Upravo to što su se nalazile unutar poplavne linije donosilo je brojne sigurnosne i organizacijske probleme, ali i velike materijalne troškove vezane uz održavanje utvrde.

Najstariji hidrografski geodetski radovi na Dravi su učinjeni 1780. (dakle godinu prije prve sustavne izmjere Varaždinskog generalata), a trag te izmjere je hidrografska rukopisna karta u mjerilu 1:28.800 pod naslovom *Nacrt Podravlja od Hlebina do medje vorovitičke uz oznaku vodogradnja* koja se sastoji od pet listova. Karta daje prikaz načina korištenja okolnog zemljišta (*land-use*). U vremenu od 1796. do 1801. je po odluci Kraljevskog ugarskog vijeća mjernik Leopold Rochefort Vauthier sa svojom ekipom radio na pripremi i izradi hidrografske karte Mure u mjerilu 1:7.200.

²⁴ VUJASINOVIĆ, Branko, *Uređenje voda, gradnja plovniha kanala-propisi do kraja 18. stoljeća*, Hrvatske vode br. 32., Zagreb, 2000., str. 433.

²⁵ SLUKAN ALTIĆ, M., *Povijesna kartografija...*, str. 199.-200.

²⁶ SLUKAN ALTIĆ, Mirela, *Utjecaj rijeke Kupe na lokaciju i urbani razvoj Vojnog Siska*, str. 127. u: *Ekonomska i ekohistorija*, volumen V., broj 5., Zagreb-Samobor, 2009.

Dijelovi Drave i Mure koji protječu rubovima Međimurskog vlastelinstva su po pojedinim sekcijama hidrografski tako izmjereni i kartografirani u razdoblju od 1842. do 1846. Tom prigodom je nastalo 9 karata na čak ukupno 99 listova. Koliko je rijeka Drava hirovita najbolje nam može posvjedočiti primjer dviju hidrotehničkih geodetskih izmjera koje su napravljene u vrlo kratkom roku. Rukopisna hidrografska karta Drave iz 1780. i ona koja je objavljena 1781. u okviru prve sustavne jozefinske topografske izmjere na istom području Varaždinskog generalata nisu identične po pitanju položaja Drave i njenih rukavaca. To je najbolji primjer naglih i temeljitih promjena toka Drave i njenih obala.²⁷ Možemo pretpostaviti da je taj fenomen vrlo demotivirajuće utjecao na sve ranonovovjekovne kartografe koji su željeli precizno ucrtati Dravu i njeno porječje. Stoga ne iznenađuje što nemamo kartu koja bi kategorizirala površine kao oranice, pašnjake, močvare, šume, livade te koja bi nam dala uvid u stanje prirodnog pejzaža, kao i prikazala kvalitativne i kvantitativne osobine hidrološkog utjecaja na način korištenja površina.

Rijeke su od svog izvora pa do ušća tlocrtno predočene u pravilu pravolinijski bez suženja na izvoru te postupnog povećanja širine korita na svom putu prema ušću. Možemo slobodno reći da je u pitanju samo nastavak kartografske tradicija rimskih itinerara i ptolemejskih projekcija koje su bile dominantne sve do 16. stoljeća. S današnjeg kuta gledano i jedno i drugo nas zasigurno začuđuje jer prkosi logici stvari. Više-manje pravolinijsko predočavanje toka rijeke je posebno pogrešno po pitanju Drave, a još više Mure koja je jedna od najviše meandrirajućih rijeka u širim prostorima. I to nas indirektno može upućivati na zaključak da izrađivači karata ne samo da ih nisu sami nikad vidjeli, nego zapravo nisu bili ni sigurni kolika je stvarna širina pojedinih rijeka u prirodi. Upravo je u 16. stoljeću postupno došlo do važne kartografske inovacije po kojoj se taj nedostatak odgovarajućeg uzdužnog prikazivanja zemljine površine počeo rješavati. Rijeke počinju crtati kao vijugave linije koje nisu strogo posložene u pravcu kretanja sunca. Svojevrsni hit je postao ucrtavanje riječnih otoka i tamo gdje ih ima i tamo gdje ih nema. Istovremeno su ti otoci bili uvelike predimenzionirani, a izrađivači karata su često pretpostavljali da svaki veći grad u blizini rijeke zapravo leži na riječnom otoku (npr. Varaždin na *Karti Slavonije* nepoznatog autora)²⁸, umjesto da su nacrtali u pravilu uski kanal koji je dovodio i odvodio vode rijeke do utvrde. Zbog vrlo velikog pada terena i ogromnih količina vode Drave i Mure i nošenih: šljunka, pijeska, iščupanog drveća i granja koje su one nosile, njihove riječne obale su na području Međimurskog vlastelinstva bile posve nepogodne za bilo kakvu gradnju. To nam najbolje potvrđuje postojanje Legrada kao jedine zrske fortifikacije u Međimurju na riječnim obalama (važno je napomenuti, tada i Mure i Drave) koja je neprestance trpjela velika oštećenja zbog visokih voda. Konačno, to je bio jedan od razloga neprestane nadogradnje Novog Zrina.

Po konačnom izlasku na teren, uočavajući brojnost i izraženost meandara, kartografi su često išli u posve drugu krajnost pa su ih na kartama prenaglašavali. No, ipak, sveukupno gledano možemo se složiti s ocjenom da ...*tijekom 17. stoljeća* (istina tek njegovim koncem, op. a.) *hidrografska mreža dobiva realne pravce, a debljina linije odražava i različitosti u širini toka koji prikazuje*.²⁹ Stvari su se još dodatno popravile početkom 18. stoljeća kad su se pojavile kao usko tematske i prve hidrološke karte. Upravo u to vrijeme se pristupilo brojnim hidrotehničkim radovima kako bi se pospješila plovnost po vodotocima. Na starim kartama od onda možemo pronaći i pojedine objekte direktno vezane uz vodu kao što su bunari i pojilišta. Isto je tako važno primijetiti da su već od 16. stoljeća mostovi ucrtavani na karte, prije svega zbog toga što su rijeke bile velike zapreke odvijanju prometa trgovaca, ali i u kretanju vojske. Mostovi su se našli na kartama tako prije cesta koje su do i od njih vodile. To što mostove na cjelokupnom kartiranom području Međimurskog vlastelinstva i njegovih vodotokova nema, potvrđuje da ih tada doista nije ni bilo. Međimurje je kao *insula* još dugo poslije

²⁷ SLUKAN ALTIĆ, M., *Povijesna kartografija*, str. 200-201.

²⁸ Povijesni muzej Hrvatske, karta br. 3820 G. 735

²⁹ SLUKAN ALTIĆ, M., *Povijesna kartografija*, str. 40.

promatranog vremena samo putem skela bilo prometno povezana sa susjedima preko Drave i Mure. Ove su rijeke zbog svojih specifičnosti tako stoljećima više razdvajale, no spajale Međimurje, što je rezultiralo i svojevrsnim oblikom lokalnog izolacionizma. Zanimljivo je da se povijest hidroregulacija gotovo do 19. stoljeća manje odnosi na nastojanja obrane od poplava, a mnogo više uz prometnu funkciju rijeka ili poboljšanja plodnosti okolnog zemljišta. Gotovo svi opsežniji hidrotehnički radovi izvedeni na području hrvatskih zemalja do 19. stoljeća vezani su uz poboljšanje plovnosti postojećih tokova, iskopavanje spojnih plovnih kanala između njih ili pak odvodnjavanje voda u svrhu poboljšanja kvalitete poljoprivrednoga zemljišta.³⁰ Premda su na pojedinim kartama nastalima u drugoj polovici 16. i u 17. stoljeću ucrtana i jezera, na Međimurskom vlastelinstvu nigdje nema upisanih limnonima. Zanimljivo je spomenuti da je u tom vremenu na vlastelinstvu bilo mnoštvo ribnjaka koji ni na jednoj karti nisu zabilježeni.

5. NASELJA I PROMETNICE

Sve do 16. stoljeća naselja su jedini društveno-geografski sadržaj karata. Jedine iznimke čine poneki samostani ili sjedišta crkvenih dostojanstvenika. Od 16. stoljeća pronalazimo znakove za usamljene kapele, mlinove i rudnike.³¹ Na kartama nastalima sve do sredine 17. stoljeća nema prave kategorizacije naselja pa je i sama kartografska signatura vrlo jednostavna. U vihoru stalnih ratnih opasnosti valorizacija neke ubikacije se određivala samo po tome je li neko naselje utvrđeno ili nije, odnosno fortifikacijska sposobnost nekog naselja je postala najvažniji kriterij za određivanje njegove važnosti. Mjesto koje nije bilo u to vrijeme utvrđeno vrlo često niti ne nalazimo da je ucrtano na karti. Habsburška kartografija je u potpunosti bila vođena vojno-strateškim interesima i potrebama pa je stoga od presudne važnosti bilo stvaranja karata pograničnog područja. Kao što smo spomenuli, sretna okolnost za naše proučavanje je bila u tome što su Mura i Drava bile granične rijeke pa odatle proistječe veliki interes kartografa za nju. No ipak na kartama Međimurskog vlastelinstva u drugoj polovici 16. i kroz cijelo 17. stoljeće nisu ucrtane samo fortifikacije, nego i ostale važne velike građevine, možemo se složiti i s ocjenom *...društvena, pa tako i kartografska percepcija naselja tijekom humanizma i renesanse određena je prvenstveno njihovom reprezentativnošću, odnosno veličinom i monumentalnošću njihovih građevina... tako redovito dominira prikaz sakralnog ili fortifikacijskog objekta (ponekad je to isto).*³² Važno je istaći da je ovaj način isticanja važnosti nekog pojedinog mjesta upravo po reprezentativnosti njegovih građevina zapravo prethodio onom po fortifikacijskom ključu. Smještaj pojedinih međimurskih naselja i takvih reprezentativnih objekata uz samu rijeku Dravu siguran nam je pokazatelj da izrađivači karata nisu napravili terenski uvid te da isto tako nisu, čak ni po iskazima putnika, poznavali snagu rijeka Mure i Drave na području Međimurskog vlastelinstva. Kao što smo već istakli, zbog velikog pada terena, izdašnih količina vode i ogromne kinetičke energije te podignutih obala rijeka bilo bi suludo kraj njih ih uopće i podizati. Kako istovremeno Varaždin, Ludbreg i Koprivnica ni na jednoj karti nisu ucrtani uz Dravu, to nas može upućivati samo na zaključak da su kartografi o području Varaždinskog generalata imali mnogo više preciznih podataka, nego o Međimurskom vlastelinstvu. Nasuprot Međimurja, u gornjoj Podravini na svim kartama nalazimo naselja. Neposredna blizina granice dvaju imperija imala je za posljedicu da se mjesta uz nju označavalo križem ako su bila kršćanska, odnosno polumjesecom ako su se nalazila u osmanskim rukama. Od druge polovice 17. stoljeća kartografi su započeli detaljnije klasificirati naselja s priloženim kazalom, a jedan od prvih je u tom novom pristupu bio Stjepan Glavač s *Kartom Hrvatske* iz 1673. godine. Glavač je tako crtanjem grafičkih signatura naselja podijelio u čak 18 ka-

³⁰ SLUKAN ALTIĆ, M., *Povijesna kartografija*, str. 200.

³¹ *Isti*, str. 49.

³² *Isti*, str. 42.

tegorija. On je na kartama istakao razinu crkvenog, ali i vojnog centraliteta što nas upućuje na to da je kartografiranje imalo veliku vojnostratešku važnost. Kombinaciju spomenutih centraliteta lijepo možemo primijetiti na *Karti Ugarske* Pierre Du Valla iz 1663. Šire se društvene okolnosti stalne ratne opasnosti na i uokolo Međimurskog vlastelinstva bitno nisu izmijenile sve do pred konac 17. stoljeća, odnosno do kršćanskog osvajanja Kanjiže 1690. Tada se imperijalna granica Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva zauvijek maknula s murskih vlastelinskih međa. Do konačnog stabiliziranja prilika došlo je ubrzo, odnosno nakon potpisivanja Karlovačkog mira 1699. godine. Stabilizacijom granica trgovina je ponovo ojačala pa se i važnost naselja od tada određivala njihovom trgovačkom snagom. Općenito, to je značilo unošenje većeg broja naselja bez obzira na utvrđenost. Kako je samim time uvelike porastao broj toponima na karti, bitno su smanjene prazne površine na njima te se automatski javila potreba za drukčijim, mnogo manjim i praktičnijim simbolima za pojedinu vrstu naselja. Zbog toga su se već u 17. stoljeću naselja počela prikazivati točkama kao prostorno najracionalnijim oblikom kartografske signature. Oznake za trgovišta koja bi bila posebno interesantna za Međimursko vlastelinstvo (na kojem ih je uvijek po mnogim izvorima nesumnjivi bilo više, a njihov je broj s vremenom varirao), na žalost, pojavila se tek u drugoj polovici 18. stoljeća, dakle izvan našeg promatranog razdoblja.

Možda će danas nekima neobično zvučati, ali s usamljenim izuzetkom primjera rimskih itinera, kartografi sve do 18. stoljeća nisu smatrali ucrtani put bitnim podatkom za čitatelja i korisnika karte. Posebno ih malo ima na kartama nastalima do 15. stoljeća. Naprosto se podrazumijevalo da su naselja umrežena nekim putovima, a kako je kolni promet bio slabo razvijen ili ga uopće nije bilo, oko samog konkretnog stanja puta se nije postavljalo mnogo pitanja. Jedino su bili važni njegova prohodnost i sigurnost.³³ Nasuprot toga, mostovi i gazišta gdje su rijeke bile dovoljno plitke da ih se moglo prijeći bili su vrlo bitni za ranonovovjekovnog putnika. Tako ih nalazimo ucrtane na kartama već od 16. stoljeća. Rijeke su bile velika prepreka u kretanju vojske i trgovaca pa je informacija o mogućem mjestu prelaska bila od vrlo velike važnosti i koristi. No, Drava i Mura su količinom vode i kinetičkom vodnom snagom bile previše jake i za gradnju mostova i za moguća gazišta-riječne prijelaze. Lokacije gdje je bio organiziran prijevoz skelom (*trajectus*) nisu bile ucrtane. U tadašnjem feudalnom sustavu mnogobrojnih granica rijeke Mura i Drava su na Međimurskom vlastelinstvu od druge polovice 16. do konca 17. stoljeća bile u više navrata i na više svojih dijelova u različitim oblicima granične rijeke (Ščavnica prema Svetom Rimskom Carstvu Njemačke Narodnosti, Mura prema Osmanskom carstvu, Drava prema Hrvatskoj, a obje ujedno i prema drugim vlastelinstvima). Riječni promet je na ovom prostoru dolaskom Osmanlija uvelike opao što je samim time sigurno smanjilo i potrebu trgovaca za kartama. No, istovremeno je porasla potreba za njima zbog novih državnih i administrativnih granica te zbog vojnih razloga. Naime, oko njihovih obala su rađene ratne pripreme te se sakupljala vojska prije pohoda i obrane te je vođen dobar dio ratnih aktivnosti. Kao takve su zasigurno bile iznimno interesantne za svako kartografiranje.

Za Međimursko vlastelinstvo se kao za rijetko koji drugi dio hrvatskih zemalja odnosio problem superimpozicije. Površina neke upravne jedinice, odnosno pripadnost nekog dijela zemljine površine se određivala po tome je li naziv neke administrativne i političke cjeline bio dovoljno rasprostranjen da dotakne ili pokrije barem djelić ovog vlastelinstva ili neki bliži dio susjednog područja. A upravo smo prilikom proučavanja mnogobrojnih kartografskih izvora vezanih uz Međimursko vlastelinstvo druge polovice 16. i kroz cijelo 17. stoljeće naišli na doista mnogobrojna rješenja po pitanju superimpozicije. Metoda je korištena za označavanje država, a vrlo rijetko manjih administrativnih jedinica. U izostanku jasno definiranih međa u prostoru u Hrvatskoj i Ugarskoj (što je bio slučaj sve do potpisivanja mira u Srijemskim Karlovcima 1699.) u superimpoziciji se pretpostavljalo da se pojedine administrativne cjeline poklapaju s onim prirodnim. Po tome su se poštovale prirodne granice ili

³³ *Isti*, str. 45.

bolje rečeno prirodne zapreke. Na primjeru Međimurskog vlastelinstva kao svojevrsne *insule* to bi svakako bile rijeka Drava i Mura i Ščavnica na sjeverozapadu, dok Slovenske/Međimurske gorice nemaju tu funkciju. Ova se metoda primjenjivala u 16. stoljeću, a možemo je naći i na pojedinim kartama nastalim i u 17. stoljeću.³⁴ S novim postkarlovačkim poimanjem granica javila se, osim onih na terenu, potreba i za preciznim granicama na kartama označenim debljim ili tanjim linijama. Iste su bile pritom često sjenčane tamnijom nijansom boje, nego je bilo obojeno područje neke države. *Na kartama, uzimajući ih samo i u likovnom obliku, već su i same boje uvijek bile jako oružje.*³⁵

Zanimljivo je pitanje jesu li se uz granicu sačuvali pojedini mikrotoponimi koji bi mogli upućivati na postojanje sanitarnog kordona kao što je to npr. bio slučaj na graničnom području u Dalmaciji i Lici. Primjećujemo da su geografski nazivi po svom vremenu nastanka aborigeni te da više mjesta na istoku Međimurskog vlastelinstva nose religijska imena (Altarec-Sveta Marija, Bistrec-Sv.Vid-Donji Vidovec, Sveti Juraj u Trnju, Donji Mihaljevec, Podturen, itd. ili se radilo o fitotoponimima (Goričan, Brestovec, Bukovje, Hrašćan, Donja Dubrava, itd.). Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da je imperijalna granica Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva bila znatnijom dužinom na Muri tek devedesetak godina, možemo zaključiti da takvih mikrotoponima nema ne samo na međimurskoj, već ni na mađarskoj, tada osmanskoj strani. Razloga tome sigurno ima više. Jedan od njih bi mogao biti taj što je imperijalna granica ovdje postojala znatno kraće vrijeme nego npr. u Lici i Dalmaciji. Uz to je rijeka Mura, po svemu sudeći, sama kao znatna fizička prepreka obavljala ulogu sanitarnog kordona, a svakako je lanac raznovrsnih vojnih objekata s obje strane granice onemogućavao promet ljudi pa time i širenje zaraznih bolesti.

6. ZNAČAJAN ODMAK - CANTELLIJEVA KARTA

Proučavajući stare karte na kojima se nalazi Međimursko vlastelinstvo svakako ćemo biti nemalo iznenađeni čim ugledamo *Kartu zapadne Slavonije* Giacoma de Vignola Cantellija koja je tiskana u Rimu 1690. Na njoj ćemo uočiti sve ono što su raniji kartografi propustili prikazati. Prije svega, široko je napisan regionim *Megimorie, o Isola della Mura, e Zeriniiana* koji niti na jednoj prije i kasnije nastaloj karti ne možemo više naći. Zanimljivo je da nam je Cantelli bojanjem žutom bojom zapadnog, sjevernog i istočnog obruba Međimurskog vlastelinstva jasno dao do znanja da se ono nalazi u Hrvatskoj. Na karti nalazimo pravo obilje toponima. To su *Slakoutzi, S. Maria, S. Vitus, Kotoriba, Pribislautz, Vuliaria, Kursanti-Kursanzi, Traheuctz, S. Michel, S. Elena, Goriza, Belitza, Rati Kanisha, Weinsee, Lutnberg, Milleggh, Geyhossez, S. Nedelia (na Dravi), Fridau Ormus, Nedelitze, Preloch, Strido Patria di S. Gerolim, Kakoma, Pogoreletz, Draskewetz, Aparous, Legrad, Felsokralieutzi*. Mjesta od kojih vodi strelica su *Nouakountz, Tuniz, Tsaktorny, Legrad, Tsaktorni*. Kartograf spomenutim povećim i lako vidljivim strelicama kao da naknadno želi izvršiti korekciju lokacije mjesta. Zanimljivo je da su sve strelice usmjerene prema sjeveru, odnosno sjeverozapadu. Coronelli je bio autor najboljih mletačkih atlasa (tzv. *Velikog i Malog izolara*) te je prvi smatran službenim mletačkim kartografom. Između ostalih napravio je i kartu Podunavlja pod naslovom *Corso del Danubio da Vienna sin a Nicopoli*. Možemo pretpostaviti da je područje Međimurskog vlastelinstva posebno postalo interesantno Mlečanima nakon osmanskog osvajanja Kanjiže 1600. gdje i kad je ubrzo formiran sandžak. Ovaj je osmanski teritorij bio mnogo istureniji prema sjeverozapadu (približno od 70 do 100 kilometara) od onog u Slavoniji. Zbog blažeg reljefa po dolinama rijeka i tzv. *Ljubljanskih vrata* uz to još i prohodniji. Upravo ovdje se izbjegavajući još pritom Senj, Karlovac, Sisak, Petrinju, Zagreb i Varaždin najkraćim putem najlakše mogao vršiti napad na Veneciju. Ne smijemo zaboraviti da je Kanjiža pala u osmanske ruke u vrijeme kad je Karlovac kao

³⁴ *Isti*, str. 47-48.

³⁵ FÜRST-BJELIŠ, B., *Images of...*, str. 11.

velika vojna utvrda bio već sagrađen. Svakako da je Osmanlijama bio interesantan i pravac napada na Graz. Vrhunac mletačkog interesa za područje vlastelinstva bi mogli odrediti razdobljem prije, za gradnje (koju su i oni novčano potpomogli!), kao i za kratkoga vremena postojanja Novog Zrina. No, svakako ne smijemo zaboraviti da obrambeni štit nije činio samo Novi Zrin, nego isto tako i Legrad, Čakovec i mnogobrojne druge fortifikacije na području Međimurskog vlastelinstva. Sve je to bilo Mlečanima vrlo zanimljivo i višestruko korisno kartografski obraditi. Vezano uz Novi Zrin interesantno je spomenuti da se već ne zadugo postavljalo pitanje njegove obnove. On je za nezadovoljnike i borce za hrvatsku i ugarsku samostalnost od Beča i kasnije predstavljao (tradicionalno) sigurno uporište i još jednu zajedničku poveznicu. Do drukčijeg poimanja granice je došlo tek po okončanju Morejskog rata 1699. te potpisivanja mira u Srijemskim Karlovcima. Od tada se, barem u jednom dijelu terenski obrađivalo područje koje se kasnije kartografiralo. No, ipak ostaje ocjena da ...odnos moći i kontrole imperijalnih periferija, ali i druga obilježja prostornosti i kulture na kartama, u fokusu su tvoraca 'nove kulturne kartografije'.³⁶ To je rezultiralo većom preciznošću, pouzdanošću i praktičnom upotrebljivošću karata. Važna okolnost koju svakako moramo uzeti u obzir je ta što su u većem ili manjem dijelu vremena i prostora Mura i Drava bile granične rijeke. Uz to je duž Mure koja je bila ne samo vlastelinska, nego i imperijalna granica podignut lanac različitih fortifikacijskih objekata. Zbog toga je cijelo ovo područje vrlo dobro kartografski obrađeno, što nam donosi obilje podataka i olakšava uvid u kartografske percepcije rijeka Mure i Drave te njihovih pritoka na Međimurskom vlastelinstvu od druge polovice 16. do konca 17. stoljeća. Tako mi pred sobom imamo karte koje nisu nastale isključivo na temelju pisanih opisa ili preuzimanjem iz drugih kartografskih izvora. To ponajviše zbog toga što je u izradi karata ovog vlastelinstva bila dominantna habsburška kartografija koja je u znanstvenom smislu kao tradicija tada bila svjetski najnaprednija. Habsburška je kartografija isticala matematičko-geodetsku vrijednost karte te je prakticirala preciznost podataka i sustavno mjerništvo. Kako su kod svih velesila karte imale strogo vojnu namjenu i njihov se sadržaj držao strogom vojnom tajnom. Stoga su ih mogli koristiti samo najviši vojni časnici te možemo reći da su tu u pitanju bili dokumenti s bitno reduciranom mogućnošću pristupa javnosti do njih. Mogli bismo postaviti pitanje jesu li oni uopće bili javni pošto su do njih mogli doći samo najviši vojni časnici i to samo jedne vojske? Kad tome još pridodamo nisku razinu opće i kartografske pismenosti možemo ustvrditi da su karte nastale u ranom novom vijeku bile odraz praktičnog elitizma.³⁷ Zbog svega spomenutog, države po tim pitanjima nisu nikad ni kontaktirale. U znanosti gdje postoji velika potreba prenošenja relevantnih i provjerljivih činjenica te nadograđivanja znanja ovaj izostanak komunikacije je bio vrlo štetan.

Naše analize karata mogli bismo završiti s Johannom Christophom Müllerom, vojnim inženjerom, topografom i kartografom rodom iz Nürnberga koji je živio i radio posljednja tri desetljeća 17. i prva dva u 18. stoljeću. Vodio je topografsku izmjeru tokova rijeka, potoka, močvara, jezera, šuma, reljefa, putova i naselja. Na koncu je izradio mnoge karte hrvatskih područja kroz sekcije koje nisu bile sve istog mjerila, premda su se nastavljale jedna na drugu. Nakon dvogodišnjeg posla po povratku na kartografski rad on je 1709. objavio veliku preglednu *Kartu Ugarske s Hrvatskom, Slavonijom i Transilvanijom* u mjerilu 1:550.000. Ona u grafičkom smislu predstavlja remek djelo barokne kartografije. U njoj su svi podaci o Hrvatskoj i Slavoniji koje je skupio 1699. godine te kojima su pridodani i rezultati nove dvogodišnje terenske izmjere zemljišta.³⁸ Upravo Müllerovo djelovanje nam može najbolje simbolički označiti kraj puta od kartografa kao umjetnika i njegovih percepcija o prostoru do kartografa kao inženjera koji svoje spoznaje zasniva prije svega na terenskom radu i triangula-

³⁶ MLINARIĆ, D.; GREGUROVIĆ, S., *Kartografska vizualizacija...*, str. 347.

³⁷ *Isti*, str. 358.

³⁸ LAPAINE, Miljenko, KLJAJIĆ, Milka, Nekoliko važnih osoba za hrvatsku kartografiju (MÜLLER, Johann Christoph), u: NOVAK, D. i sur., *Pet stoljeća...*, str. 144.

ciji. Kako na svim proučavanim kartama nije ucrtana Mura, a na dijelu njih nosi više vrsta naziva, nastaje problem utvrđivanja točnog zemljopisnog položaja Međimurskog vlastelinstva. To tim više jer je reljef tek sporadično shematski prikazan. Dodatni problem stvara to što ni na jednoj karti nije ucrtana Ščavnica koja je na zapadu bila ne samo vlastelinska, nego i granica između Zemalja krune svetog Stjepana i Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti. Stoga nam u lakšem hidrografskom snalaženju na prostorima južne Ugarske i sjeverne Hrvatske uvelike može pomoći Balatonsko jezero, a u ponekim slučajevima i manji potok Kanjižnica. No, pritom moramo imati u vidu da je zbog nepoznavanja meridijanske mreže Balatonsko jezero vrlo često nerealno udaljeno od Međimurskog vlastelinstva te da se ponekad nalazi jako zapadno, kao što se to lijepo može vidjeti npr. na karti *Novo, dissigno, della, Dalmatia, et Crovatia* koju je napravio Giovanni Francesco Camocio 1566. u Veneciji. I ovaj nam primjer potkrepljuje tezu da nam je zanimljivija ekvidistantnost, nego ekvikomformnost.³⁹ U ponekim slučajevima nam može u orijentaciji pomoći i vrlo mali potok Kanjižnica koji je na kartama uvelike uvećan. Možemo suditi da je razlog u tome što dotječe iz tako važne utvrde kao što je Kanjiža (koja je bila ujedno i sjedište sandžaka) oko koje su vođene mnoge teške bitke. Važnost i veličinu ovog potoka svakako uvećava i to što se on ulijeva u Muru kod nekoć vrlo znamenitog Novog Zrina. Austrijski su kartografi Wolfgang Lazius u 16. i Martin Stier u 17. stoljeću prvi između brojnih drugih započeli obrađivati pojedine dijelove hrvatskih zemalja. Zbog velike vojnostrateške važnosti izrada karata područja svojih istočnih granica koja su bila u permanentnom tzv. malom ratu, Bečki je dvor u različitim oblicima pomagao njihov rad. To je bilo potrebno i zbog toga jer je tada terenski rad kartografa bio doista iznimno težak i rizičan zbog nesigurnih političkih i sigurnosnih uvjeta. Sam je posao još dodatno otežavao složen prirodno-geografski sadržaj hidrografije i reljefa. Isti je bio mnogo složeniji nego u jadranskom priobalnom području koje su kartografirali Talijani.⁴⁰ Kao zajedničku karakteristiku svih spomenutih pothvata u oba promatrana stoljeća možemo uzeti ograničene tehničke mogućnosti snimanja terena i reproduciranja karata. Možda jedan od najuočljivijih je bila nemogućnost određivanja nadmorske visine tj. visine bregova i planina pa se tako, ilustracije radi, u 17. stoljeću smatralo da je Kavkaz visok 75 kilometara, a u 18. stoljeću Alpe oko 30 kilometara.⁴¹ Iz svega slijede mnogobrojni nedostaci u kartama 16. i 17. stoljeća, no iste su bez obzira na to iznimno vrijedni rukopisni povijesni dokumenti koji su često i svojevrsna umjetnička remek-djela. Od tadašnjih znamenitih hrvatskih kartografa (Coppo, Rota Kolunić, Bonifacio, Volčić, Klobučarić, Ritter Vitezović) samo Stjepan Glavač kao rođeni Varaždinac nije bio iz priobalja. To je imalo veći utjecaj na njih po izboru kartografske tradicije, nego po pitanju izbora područja kartografiranja.⁴² Možemo se upitati jesu li hrvatski kartografi manje griješili u svojim projekcijama te jesu li barem oni u većem broju i fonetski točnije ispisivali hidronime te ostale toponime na svojim kartama? No, prije svega slobodno možemo prihvatiti ocjenu *...hrvatski kartografi su Hrvati ili ljudi hrvatskog podrijetla koji su živjeli diljem svijeta i djelovali na području kartografije, zatim pripadnici drugih naroda i narodnosti koji su rođeni na tlu Hrvatske, bez obzira na to gdje su boravili, te stranci koji su živjeli i djelovali na ovome tlu dajući svoj doprinos kartografiji.*⁴³ No, možemo slobodno reći da su identiteti hrvatskih kartografa bili doista složeni te posve u skladu s tadašnjim vremenom. Najvećim dijelom su bili zasnovani na užoj komunalnoj, rjeđe na široj regionalnoj, a samo iznimno na najširoj etničkoj pripadnosti. No, svi su ti kartografi dobro poznavali strategiju nastanka kartografskih reprezentacija.⁴⁴

³⁹ MLINARIĆ, D.; GREGUROVIĆ, S., *Kartografska vizualizacija...*, str. 352.

⁴⁰ NOVOSEL-ŽIC, Petrica, RICHTER-NOVOSEL, Željka, *Hrvatski kartografi 16. i 17. stoljeća*, u: NOVAK, D. i sur., *Pet stoljeća...*, Zagreb, 2005., str. 88.

⁴¹ ROGLIĆ, J., *Uvod u geografsko poznavanje karata, Rukopis*, Zagreb, 1967, str. 46.

⁴² NOVOSEL-ŽIC, P., RICHTER-NOVOSEL, Ž., *Hrvatski kartografi...*, u: NOVAK, D. i sur., *Pet stoljeća...*, str. 88.

⁴³ LAPAINE, M., KLJAJIĆ, M., *Nekoliko važnih...*, u: NOVAK, D. i sur., *Pet stoljeća...*, str. 113.

⁴⁴ MLINARIĆ, D.; GREGUROVIĆ, S., *Kartografska vizualizacija...*, str. 365.

Kartu Stjepana Glavača *Regni Sclavoniae et Croatiae...* iz 1673. koja je tiskana u Valvasorovoj radionici u Wagensbergu⁴⁵ možemo smatrati iznimnim djelom jer je u njoj Stjepan Glavač nastojao otkloniti sve pogreške i nedostatke koje su do tada napravili razni strani kartografi prilikom prikazivanja hrvatskih zemalja na svojim kartama. Kako bi to mogao učiniti, morao je dosta svog vremena i energije utrošiti u terenski rad koji je, kao što smo već spomenuli, istovremeno bio i iznimno težak i opasan. Trag o tim naporima možemo naći u njegovoj posveti karte zagrebačkom biskupu Marinu Borkoviću. Usprkos velikog Glavačevog truda na karti su vidljive i pogreške u reljefu pa samim time i u riječnoj mreži.⁴⁶ Na karti je ucrtano oko 600 naselja svrstanih po kategorijama crkvenog, vojnog i civilnog značaja, a od toga na teritoriju Međimorskog vlastelinstva nalazimo njih dvadesetak. Tu su i hidronimi DRAVUS FL i *Mura fl* te regionimi *Megymorie* na južnoj strani Međimorskog vlastelinstva i INSULA *Murakőz* na sjevernoj. Ucrtana je rječica Trnava, ali je Glavač nije imenovao, a mogli bi mu prigovoriti što nije na karti ucrtao sva naselja Međimorskog vlastelinstva, nego približno tek polovicu njih. Onih na sjeveru nema, premda je za to ostalo još mjesta. Glavač je taj dio namijenio za široko razvučeni regionim INSULA *Murakőz* što ostavlja dosta prostora za različite spekulacije o pripadnosti Međimurja Hrvatskoj, odnosno Ugarskoj. Možemo se složiti s ocjenom da *...za nas Glavač ima neprocjenjivo značenje kao kartograf. On je, naime, autor prve potpunije karte Hrvatske 'Regni Sclavoniae'...*⁴⁷ Na spomenutoj karti nalazimo Međimorsko vlastelinstvo na njenom krajnjem sjeveru kao što je to slučaj danas na recentnim kartama Republike Hrvatske. Uz bok Glavača ide i vojni inženjer, topograf i kartograf Martin Stier koji je vodio topografsku izmjeru te je napravio karte hrvatskih područja kao i zanimljive vedute hrvatskih gradova. Na području Međimorskog vlastelinstva to su bili Čakovec i Legrad. On je u vremenu od 1657. do 1660. obišao granicu od Ugarske do Istre. Izvodio je mjerničke radove, skicirao zemljište, sastavljao planove i nacрте.⁴⁸ Napravio je kartu Ugarske koja je bila na jednom od 12 listova, isprva tiskanih 1664. u Beču, a četiri godine potom i u Nürnbergu. Smatrana je do tog trenutka najboljom kartom Ugarske. Ono što je za nas najzanimljivije je to da su najpreciznije prikazani upravo zapadni dijelovi Hrvatske koje je Martin Stier osobno poznao, a koji su bili pod Habsburgovcima. Time bismo mogli potkrijepiti tezu da su hrvatski kartografi bili uspješniji u kartografiranju od stranih. Na koncu ovog rada još samo ponovimo da je poznavanje toponomastičke građe iznimno značajno za proučavanje ekohistorijske problematike, a posebice evolucije prirodnog i kulturnog pejzaža i njihovih funkcija.⁴⁹ Pritom nikako ne smijemo smetnuti s uma da *...karte su rezultat dostignuća svoga vremena te ih na temelju tih dostignuća treba vrednovati. Karta nije samo odraz fizičke stvarnosti terena koji prikazuje, nego i slika društvenoga konteksta u kojem je nastala.*⁵⁰

ZAKLJUČAK

Na tragu postmodernih okvira Johna Briana Harleya u ovom smo radu ranonovovjekovne karte proučavali kao percepcije tj. socijalne konstrukcije stvarnosti. Možemo zaključiti da karte nikad nisu bile izvan društva i dio su širom otvorenog svijeta. One su dio njega kao elementi koji ga sačinjava. S obzirom da su prvotno nastajale po iskazima trgovaca i putopisaca s današnjeg su gledišta dvojbene i nesigurne. Uz netočno prikazivanje reljefa, upravo su podaci vezani uz rijeke i jezera obilovali najvećim brojem pogrešnih informacija. No, isto tako treba upozoriti da istraživači karata često

⁴⁵ NOVOSEL, P., O Stjepanu Glavaču i njegovoj karti Hrvatske iz 1673. god., *Geografski glasnik*, br. 35., Zagreb, 1973., str.195-204.

⁴⁶ NOVOSEL-ŽIC, P., RICHTER-NOVOSEL, Ž., Hrvatski kartografi...(Stjepan Glavač 1627-1680), u: NOVAK, D. i sur., *Pet stoljeća...*, Zagreb, 2005., str. 108.

⁴⁷ *Isti*, str. 107.

⁴⁸ LAPAINE, M., KLJAJIĆ, M., *Nekoliko važnih...*, (STIER, Martin), u: NOVAK, D. i sur., *Pet stoljeća...*, Zagreb, 2005., str. 155.

⁴⁹ SLUKAN ALTIĆ, M., *Povijesna kartografija*, str. 50.

⁵⁰ *Isti*, str. 23.

rade greške proučavajući karte izvan vremenskog, prostornog ili čak kulturnog sklopa u kojima su one nastale. Kod prikazivanja tokova rijeka do konca 16. stoljeća posebno je bio izražen problem preciznog mjerenja zemljopisne dužine pa su karte bile vrlo izdužene u smjeru istok-zapad. Koncem srednjeg vijeka ponovno je došlo do oživljavanja riječnog prometa, ali je zbog osmanskih osvajanja on na vodotocima Međimurskog vlastelinstva bio vrlo skroman. Zbog velike važnosti Dunava velik dio riječnih karata nastalih u 16. i 17. stoljeću odnosio se upravo na njega, a samim time i na njegove veće pritoke. Među njima je Dravi pripadalo posebno mjesto radi važnosti trgovine. Uz mrežu pritoka porječja Mure i Drave nalazimo i mnoštvo podataka koji nisu bili direktno vezani uz hidrografiju kao što su naselja, orografija, istaknutije fortifikacije, a ponekad i prometnice i vegetacija. Važno je istaći da ni ove karte ipak nisu napravljene nakon samostalnih terenskih topografskih i hidrografskih izmjera. Rijeke su od svog izvora pa do ušća tlocrtno predočene u pravilu pravolinijski bez suženja na izvoru te postupnog povećanja širine. Možemo slobodno reći da je bio u pitanju samo nastavak kartografske tradicija rimskih itinerara i ptolemejskih projekcija koje su bile dominantne sve do 16. stoljeća. Više-manje pravolinijsko predočavanje toka rijeke je bilo posebno pogrešno po pitanju Drave, a još više Mure koja je jedna od najviše meandrirajućih rijeka u širim prostorima. I to nas indirektno može upućivati na zaključak da ih izrađivači karata nisu sami nikad vidjeli te da nisu bili ni sigurni kolika je njihova stvarna širina u prirodi. Rijeke tijekom 17. stoljeća počinju na kartama izgledati kao vijugave linije, a stvari su se još dodatno popravile početkom 18. stoljeća kad su se pojavile prve hidrološke karte. Premda su na onima nastalima u drugoj polovici 16. i u 17. stoljeću ucrtana i jezera, na Međimurskom vlastelinstvu nigdje nema upisanih limnonima. Zanimljivo je spomenuti da je u tom vremenu na vlastelinstvu bilo mnoštvo ribnjaka, a kao za rijetko koji drugi dio hrvatskih zemalja na njega se odnosio problem superimpozicije. Na primjeru Međimurskog vlastelinstva kao svojevrsne *insule* velike prirodne prepreke bi bile Drava na jugu, Mura na sjeveru i istoku te Ščavnica na sjeverozapadu, dok Slovenske/Međimurske gorice nemaju tu funkciju. Kako su rijeke bile velika prepreka u kretanju vojske i trgovaca, svaka je informacija o mogućem mjestu prelaska bila od presudne važnosti i velike koristi. No, o tome nema podataka na proučavanim kartama. Razlog tome možemo pretpostaviti u tome što su Drava i Mura količinom vode i kinetičkom vodnom snagom previše obilne i jake za gradnju mostova i za moguća gazišta-riječne prijelaze. Lokacije gdje je prema pouzdanim podacima bio organiziran prijevoz skelom (*trajectus*) isto nisu bile ucrtane. Svakako treba podsjetiti da su u tadašnjem feudalnom sustavu mnogobrojnih granica rijeke Mura i Drava na Međimurskom vlastelinstvu od druge polovice 16. do konca 17. stoljeća bile u više navrata i na više svojih dijelova u različitim oblicima granične rijeke (Ščavnica prema Svetom Rimskom Carstvu Njemačke Narodnosti, Mura prema Osmanskom Carstvu, Drava prema Hrvatskoj, a sve tri ujedno i prema drugim vlastelinstvima). Riječni promet je na ovom prostoru dolaskom Osmanlija uvelike opao što je samim time sigurno smanjilo i potrebu trgovaca za kartama. No, istovremeno je porasla potreba za njima zbog novih državnih i administrativnih granica te vojnih razloga. Naime, oko njihovih obala su rađene ratne pripreme te se sakupljala vojska prije pohoda i obrane te je vođen dobar dio ratnih aktivnosti. Kao takve su zasigurno bile iznimno interesantne za svako kartografiranje.

S novim postkarlovačkim poimanjem granica javila se, osim onih na terenu, potreba i za preciznim granicama na kartama. One su bile pritom često sjenčane tamnijom nijansom boje, nego je bilo obojeno područje neke države. Od tada se, barem u jednom dijelu terenski obrađivalo područje koje se kasnije kartografiralo. To je rezultiralo većom preciznošću, pouzdanošću i praktičnom upotrebljivošću karata. Uz to je duž Mure koja je bila ne samo vlastelinska, nego i imperijalna granica, podignut lanac različitih fortifikacijskih objekata. Zbog toga je cijelo ovo područje vrlo dobro kartografski obrađeno, što nam donosi obilje podataka i olakšava uvid u kartografske percepcije rijeka Mure i Drave te njihovih pritoka na Međimurskom vlastelinstvu od druge polovice 16. do konca 17. stoljeća. Mi tako pred sobom imamo karte koje nisu nastale isključivo na temelju pisanih opisa ili

preuzimanjem iz drugih kartografskih izvora. To je ponajviše zbog toga što je u izradi karata ovog vlastelinstva bila dominantna habsburška kartografija koja je u znanstvenom smislu kao tradicija tada bila svjetski najnaprednija. Primjećujemo da su geografski nazivi po svom vremenu nastanka aborigeni te da više mjesta na istoku Međimurskog vlastelinstva nose religijska imena. Naše analize karata završavamo s Johannom Christophom Müllerom čije djelovanje nam može najbolje simbolički označiti kraj puta od kartografa kao umjetnika i njegovih percepcija o prostoru do kartografa kao inženjera koji svoje spoznaje zasniva prije svega na terenskom radu i triangulaciji.

SUMMARY

In the period from the second half of the 16th and through much of the 17th century feudal lord of Međimurje or Međimurje estate was the Croatian and Hungarian magnate Zrinski family. At that time, numerous maps were made, most often without any field work of cartographers. Therefore, the general dearth of relevant information generated many perceptions of the area as *imago* or *picture and presentations of the world*. Such maps are not only geographical and historical, but they were both a *mental and cognitive map* or maps of systems or ideologies that created them. These are a result of the achievements of their time, and they were meeting the needs of men and they should also be appreciated on this basis, without any form of disrespect. The Međimurje estate is found on the edges of maps of Germany, Austria, Hungary, Pannonia, Slavonia, Croatia, the Ottoman Empire, Illyricum, and other countries and geographic units. These cartographic sources also testify about the processes of human impact on the environment. Also, shown on them is a hydrographic network of the estate, but never specifically, rather with other toponyms. When writing toponyms it was immediately apparent that foreigners entered them, who had major problems with spelling of the language of the local population not only with the names of villages, but also with the Latin names of major rivers such as the Mura and Drava. Therefore, with rare exceptions such as is the case of Brilach (Prelog), we find numerous forms of the names of the same villages. On no map do we find displayed the *inundation* or flood line of the road (it was thought that such were not essential) nor bridges (because they were none). Unfortunately, places were not charted where one could cross the Drava and Mura by raft (*trajectus*). On a large number of maps it can be observed that they are highly elongated in an east-west direction because it was difficult then to measure their geographical lengths. Thus, the rivers and streams were unrealistically long, which confirms that the data on rivers and lakes abounded in the greatest number of errors, and some other errors are visible, such as that mouth of the Mura into the Drava at Legrad to Lake Balaton is the same the distance as from Lake Balaton to Belgrade where the Sava River flows into the Danube. Eventually, more field data entered the maps, but then a big problem arose as the Mura and especially the Drava were easily changing their beds. That often happened because of the considerable sinking of the terrain and because of the waters which consequently had high kinetic energy. Therefore, the areas along the rivers sometimes changed year after year which encumbered the work of cartographers, and made the task extremely frustrating. The area of the Međimurje estate became particularly interesting to cartographers after the Ottoman conquest of Nagykanizsa in 1600. and when it became the seat of a sanjak. From then until 1690. the imperial border of the Habsburg Monarchy and the Ottoman Empire was located on the Mura River and the cartographic processing of this area (which was very dangerous) had supreme military significance. The most accurate maps that were created consequently belong to the Habsburg cartographic tradition which was then in the scientific sense the most advanced in the world.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Volumen IX. / Broj 9
Zagreb - Samobor 2013.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/61-20-148, fax: +385/1/61-56-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Međunarodni istraživački projekti: »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksandić) i Triplex Confinium - »Hrvatska riječna višegraničja« (voditeljica: prof. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (*Zagreb*), Daniel Barić (*Le Havre-Pariz, Francuska*), Slaven Bertoša (*Pula*), Zrinka Blažević (*Zagreb*), Tatjana Buklijaš (*Cambridge, UK*), Goran Đurđević (*Zadar*), Josip Faričić (*Zadar*), Borna Fürst Bjeliš (*Zagreb*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Halil İnalçik (*Ankara, Turska*), Egidio Ivetic (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci*), Karl Kaser (*Graz, Austrija*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb*), Ivan Mirnik (*Zagreb*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb*), Hrvoje Petrić (*Zagreb*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordan Ravančić (*Zagreb*), Marko Šarić (*Zagreb*), Mladen Tomorad (*Zagreb*), Jaroslav Vencalek (*Ostrava, Češka*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Zagreb*), Frank Zelko (*Burlington, VT, SAD*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek*), Ivana Žebec Šilj (*Zagreb*)

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2013.

Adresa uredništva / Mailing adress:

Hrvoje Petrić (urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Koprivničko-križevačke županije

Na naslovnici / Cover:

Mlin na rijeci Muri kod Kotoribe (zbirka D. Feletara)